

TÁNC TUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK

2015/2.

A Magyar Táncművészeti Főiskola folyóirata VII. évfolyam 2. szám

Varga Sándor

Tüzet viszek*

A 480 oldalas, 19 kottamellékletet, 31 fotót, illetve térképet tartalmazó impozáns kötetben a szerzők Baranya megye táncagyományait és táncos népszokásait kísérelték meg leírni. A könyv az első abban a sorozatban, amely a történelmi Baranya népi tánc kultúráját hivatott ismertetni.

A kötet értékelését rögtön egy ténymegállapítással kezdem: a szerzők nem szakképzett néprajzkutatók, így munkájukat is ennek fényében kell értékelni. Meg kell jegyezni továbbá, hogy a szövegben számtalan helyen visszaköszön a párját ritkító anyag- és helyismeretük, elhivatottságuk. Jó meglátásaik, problémaérzékenységük, a társadalmi, történelmi kontextus láttatására tett kísérleteik pedig azt mutatják, hogy megfelelő képzés során a lentebb említett hiányosságaik kiküszöbölésével kiváló szakemberekké, jó filológussá válhatnak. Jelen sorok írója a szerzőpárost régóta ismeri, munkájukat rendkívül nagyra értékeli, saját hasonló jellegű vizsgálatai során több esetben támaszkodott is szaktudásukra, terepismeretükre. Az ismertetett munka korai fázisában többször egyeztetve, majd a kiadás után történet beszélgetésekből értesült a felmerülő nehézségekről, így a kézirat leadási határidejével kapcsolatos problémákról is. Ennek köszönhető például, hogy a szakmai lektori ellenőrzés mellett a szöveggondozói munka szintén hiányos, aminek következtében több elgépelés maradt a szövegben.

Rögtön az alcímbe félreértelmezéssel találkozunk (táncagyományok és táncos népszokások) — szükségesnek látjuk megemlíteni, hogy a táncos népszokások is a táncagyomány részei.

A Bodai József emlékének szentelt kötet bevezetőjéből csak említést találunk arra vonatkozóan, hogy milyen logika szerint épül fel a háromkötetes mű (Baranya, Drávaszög és Szlavónia), de pontosan nem fejtik ki a szerzők, hogy

1. mit is értenek a történelmi Baranya kifejezés alatt, hogy
2. milyen (néprajzi, történelmi, földrajzi, közigazgatási) ismérvek alapján húzzák meg a vizsgált terület külső és belső határvonalait, és hogy ezek pontosan hol húzódnak.

Az avatatlan olvasó számára a pontos meghatározás hiánya okozta zavart fokozhatja, hogy a Néprajzi csoportok című fejezetben a Drávaszög, mint önálló kistáj (is) szerepel a baranyai néprajzi csoportok között, az Ormánság, Szigetvidék, Közép-Baranya stb. társaságában.

Zentai János idézett felosztása mellett Andrásfalvy Bertalan, Kősa László és Borsos Balázs vonatkozó eredményeit is hasznos lett volna felhasználni a vizsgálatba.¹ Véleményem szerint a környék néprajzi csoportosításának kritikai felülvizsgálatát (legalább is ezek egymással történő összevetését) mindenféleképp el kell végezni ahhoz, hogy a későbbiekben a dél-dunántúli táncdialektus belső kistájjait biztonságosabban meg lehessen ragadni. Ezzel kapcsolatban a jelen ismeretű szerzője is tett néhány megállapítást.²

A kötetben több helyen találkozunk pontatlan fogalmazással. A bevezető elején leírt gondolatot

* Balogh János – Gunszt Andrea: Tüzet viszek. Táncagyományok és táncos népszokások a történelmi Baranyában I. Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 2015

¹ Lásd Andrásfalvy, 1977., Andrásfalvy, 1978b, Andrásfalvy, 1980.; Kősa, 1998. 222–229; Borsos, 2011. 248–263.

² Fügedi – Varga, 2014. 131.

például módosítani kellene. Igaz ugyan, hogy a somogyi és a tolnai aldialektusok táncműveléséről többet tudunk, mint az ún. baranyairól, de ez nem azt jelenti, hogy az előzőek táncművelésének feldolgozása megtörtént, és hogy egyedül a baranyaival lenne már csak feladatunk.

A kötetből sajnos hiányzik egy olyan fejezet, amelyben a szerzők bemutatnák volna a terepmunka-módszertanukat, megvilágíthatnák volna a források kezelésének módjait, valamint a különböző módon összeszedett adatok értelmezési kereteit. Mindezek ma már elengedhetetlenek egy szakmunka megírásához. Ezek nélkül a könyv leginkább adatgyűjteményként értelmezhető, tele olyan információval, melyek újabb kutatás után kiáltanak. Ez utóbbi során elkerülhetetlen lesz a források újbóli előkeresése ellenőrzés céljából, illetve a terepen szerzett adatok verifikálása. A táncműveléssel kapcsolatos – kétség kívül gondolatébresztő – elemzések is akkor válhatnak elfogadhatóvá, ha az adatokról már kiderült, hogy helyesen értelmeztük őket.

A könyvben felsorolt intézmények mellett a budapesti Néprajzi Múzeum és az MTA BTK Néprajzi Kutatóintézete lehetnek még azok az intézetek, amelyek újabb adatokat szolgáltathatnak a kutatás folytatása során. Egy ilyen jellegű vállalkozás során nem kerülhető el a helyi sajtóanyag vizsgálata sem.

A *Folklór* című fejezet elején olvasható, hogy a feldolgozásra került anyag közel százötven évre vonatkozhat, ugyanis a legkorábbi adatok a 19. század közepéről valók. Ez rendkívül imponáló előrelépés, ugyanakkor finomítandó. A könyvet olvasva, illetve a forrásokat ismerve úgy vélem: történelmi és néprajzi értelemben megfelelő számú, megbízható adat alapján itt inkább a 19. század végétől a 20. század második harmadáig tartó korszakot tudjuk biztonsággal jellemezni.

A szerzők a *Jeles napok és ünnepi szokások* című fejezetben rengeteg olyan adatot hoznak saját gyűjtéseikből, amellyel kiegészítik a baranyai népszokásokról alkotott eddigi tudásunkat. Sajnálatos, hogy a könyv címében megfogalmazottakkal ellentétben nem mindegyik szokás tartalmaz táncos elemet.

A könyv legértékesebb része a *Táncművelés* című fejezet. A kutatástörténet hézagos ugyan, mégis jó áttekintést ad, annak ellenére, hogy a Baranyára vonatkozó táncművelés szempontjából felesleges adatokat is szép számmal tartalmaz. Részletesebb kutatástörténet olvasható – igaz elsősorban Hosszúhetényre és Magyarhertelendre vonatkozóan – két korábban megjelent munkában is,³ amelyekre a szerzők más helyen hivatkoznak is, itt azonban nem szerepeltetik a már megjelent eredményeket.

A gyűjtések és kutatópontok felsorolása az áttekintés szempontjából mindenképp szerencsés. A táncművelés bemutatásakor a szerzők több olyan megállapítást tesznek, melyek felülírják az eddig leírtakat,⁴ illetve olyanokat, melyek a további formai és társadalomtörténeti vizsgálatok során megfontolandó kérdést vetnek fel.⁵ A kötet ezen része rendkívül izgalmas, vitára, további diskurzusra sarkall.

A *Jellegzetességek* című fejezetben is több előremutató megállapítással találkozunk. A hosszúhetényi kötetben hozott eredmények sajnos ebből a részből is hiányoznak.

A szerzők példa értékű alaposítással írják le mindazon falvak táncéletét, melyekre vonatkozóan táncos adattal rendelkezünk. Ilyen összefoglalás nem született még a magyar táncfolklorkutatásban.

A hagyománnyal kapcsolatban számos, már idejétmúlt elképzeléssel is találkozunk a kötetben: a Gyöngyösbokréta mozgalmon, oktatási-kulturális intézményeken (KALOT, KALÁSZ stb.) keresztül például igazolhatóan több olyan hatás érte a paraszti tánc- és zenei anyagot, amely rövid

³ Fügedi – Varga, 2014; Varga, 2013.

⁴ Pl. a körtáncok (Balogh – Gunszt, 2015. 182), vagy a csárdások (Balogh – Gunszt, 2015. 191–194) esetében.

⁵ Pl. a kanászverbunk és a z ugrós különbsége (vö. Balogh – Gunszt, 2015. 187–190.)

idő leforgása alatt lényeges formai és funkcionális változást hozott a korábbi, „hagyományosnak” aposztrofált táncművészetében. Ezeket mindenképpen figyelembe kell venni, különben a vizsgálandó anyagot mi magunk tesszük (egy sosem volt statikusság látszatát keltve) történelmietlenné. Ide kapcsolódik a kulturális hatásokkal foglalkozó szemlélet és az ezeket vizsgáló eddigi kutatások hiánya („A folklórtánc alapvető jellegzetessége, hogy maga a közösség teremtette...”⁶). Martin Györgyék munkásságának egyik alapvető eredménye éppen az volt, hogy bizonyították: a hagyományos magyar paraszti táncművészet számos szálon kötődik európai táncdivatokhoz, amelyek magyar nemesi, polgári körök érintésével kerültek falusi közösségekbe. Az sem igaz, hogy a tánciskolás, polgári stb. táncok nem képeznek helyi, jellegzetes változatokat – számtalan ellenpéldát ismerünk (pl. a széki polka és hétlépés). Sokkal inkább arról van szó, hogy korábban ezt nem igazán kutattuk. A kevéssé vizsgált ellenpéldák leginkább azt mutatják, hogy a korábbi tánc típusokhoz képest kisebb formai változások jellemzőek ezek esetében. Fenti állításuknak a szerzők egyébként ugyanazon oldal utolsó bekezdésében mondanak ellen.⁷

A legnagyobb, a felelős kiadó figyelmen kívül hagyását is jelző probléma, hogy a kötet struktúrája fejezeteinek, részleteinek felépítése logikátlan, érthetetlen. Nem tudjuk, hogy a Néphagyomány, illetve a Folklór fejezet szövegeit mi alapján különítették el, és hogy ezen fejezetek hogyan kapcsolódnak egymáshoz. A kötetet többször is átnézve bizonytalanok vagyunk, hogy a néprajzi csoportok bemutatása a Folklór fejezeten belül a Hagyományformáló erőkhöz tartozik, vagy ez utóbbi önálló fejezet-e?

Következetlenségre utal az is, hogy néhány néprajzi csoport leírása idézzel kezdődik, más esetben ez hiányzik. A Gyöngyösbokrétát bemutató szöveget is talán érdemes lett volna *A revival* és a *folklorizmus* című alfejezethez kötni. A *Tudománytörténet* című fejezet rendkívül hiányos, szerepeltetése a kötetben pedig teljesen felesleges. A *Kutatástörténet* című fejezet több részletének nincsenek közvetlen baranyai vonatkozásai, logikailag kilógnak a szövegből. Az sem érthető, hogy ez utóbbi két fejezet miért szerepel külön, vagy, hogy a kottamelléklet miért a kötet közepén található?

A szövegben számtalan kibontatlan gondolatot („a kialakult sztereotípiák a megerősödő néptáncmozgalmat teljesen maguk alá temették”) és magyarázatra szoruló kifejezést („kulturális kötődés”, „táncok azonosító vonásai”, „örökítő jegyek” stb.) találunk.

Baranya tipikusan soknemzetiségű terület, emiatt is nehezen értelmezhető az Andrásfalvy Bertalantól vett idézet a magyarságról a bevezető és a Folklór fejezet között. Hasonló probléma merül fel a Folklór fejezet első mondatában megfogalmazott „magyar kulturális kötődésű” kifejezéssel kapcsolatban, amit pontosan definiálni kellene, valamint megindokolni, hogy pl. a cigány, német népesség miért maradt ki a vizsgálatból. Fontos figyelmeztetni a szerzőket, hogy a szakirodalom több helyen is említette már a különböző nemzetiségek hatását a magyar táncművészetére Baranyában,⁸ a néprajzi szakirodalom is bőven hoz példákat a kulturális együttélésre, elég csak Andrásfalvy professzor néhány vizsgálatára utalnunk.⁹

Az Andrásfalvy-idézethez hasonlóan Tancsó Gyula nagytótfalusi adatközlőtől vett, egyébként nagyon érdekes szövegrészlet elhelyezését sem értjük – a Hagyományformáló erőkhöz tartozna ugyanis nagyon nehezen rimel.

A könyv hivatkozási rendszere rendkívül hiányos, sokszor pedig követhetetlen (a szerzők legalább három fajta hivatkozást használnak.) Több fontos helyről hiányoznak lábjegyzetek, sok

⁶ Balogh – Gunszt, 2015. 15.

⁷ Balogh – Gunszt, 2015. 15.

⁸ Lásd például a dél-dunántúli leánykarikázó balkáni kapcsolatát (Martin, 1995. 73) a hosszúhetényi táncművészetére gyakorolt interetnikus hatásokat (Fügedi – Varga, 2014. 27–33) a hegyháti magyarok és németek kulturális kapcsolatairól (Varga, 2013. (Az Összegzés című fejezet.)

⁹ Lásd Andrásfalvy, 1973., Andrásfalvy, 1974., Andrásfalvy, 1978a, Andrásfalvy, 1982., Andrásfalvy, 1987.

esetben nem találunk oldalszámot, néhány lábjegyzet nincs feloldva a kötet végén található irodalomjegyzékben, ahol egyébként más filológiai hibák is találhatóak. A hivatkozások hiányosságai miatt nem mindig tudjuk pontosan, hogy melyik gondolat származik saját kutatásból és melyik más szakemberektől. Mindez azt mutatja, hogy a saját gondolatok, vizsgálati eredmények és a szakirodalmi adatok összefésülése nem sikerült teljesen a szerzőknek.

Az anyag rendezetlensége, tudományos értelemben vett hiányosságai miatt sajnós a kötet nem érte el az egyik fő célkitűzését. Továbbá is kérdéses tehát, hogy vajon elegendő tudás áll-e a rendelkezésünkre, hogy a dél-dunántúli táncdialektust és az itteni tánc típusokat biztonsággal pontosabban határozzuk meg, írjuk le.

Hangsúlyozzuk ismét, a szerzők munkáját a hatalmas anyagismeret jellemzi. Ha saját, hiánypótló gyűjtéseik közreadásával egyelőre megmaradtak volna a rendelkezésre álló anyag gazdagságának növelése mellett, és a tudományos szerepre a szükséges apparátus használata mellett később töreksenek, a kötet mindenképpen elismerésre méltó mű lenne. Forrásközlő érdemei mellett így csak kellő fenntartással forgatható.

Irodalomjegyzék

Andrásfalvy

1973 Andrásfalvy Bertalan: Ellentétes érdekek összeütközése és a polgárosodás. In: *Tiszatáj*, (1973) 8. sz. 105–110.

Andrásfalvy

1974 Andrásfalvy Bertalan: Hagyomány és alkalmazkodás baranyai német és magyar falvakban. A Magyar Néprajzi Társaság 1974. évi vándorgyűlése Szolnokon. In: Szerk.: Hofer Tamás – Kisbán Eszter – Kaposvári Gyula: *Paraszti társadalom és műveltség a XVIII-XIX. században*. Szolnok, Magyar Néprajzi Társaság – Damjanich János Múzeum, 1974. 141–148.

Andrásfalvy

1977 Andrásfalvy Bertalan: A település-szerkezet és a táji munkamegosztás (baranyai Hegyhát példája). In: *A Dunántúl településtörténete. 1767-1848. A pécsi településtörténeti konferencia anyaga: 1976. augusztus 24-25. III/1*, Pécs – Veszprém, MTA, 1977. 84–90.

Andrásfalvy

1978a Andrásfalvy Bertalan: Nyugat-baranyai német telepések történeti-néprajzi kérdései a levéltári források tükrében. In: *Baranyai Helytörténetírás*, (1978), 335–346.

Andrásfalvy

1978b Andrásfalvy Bertalan: A táji munkamegosztás néprajzi vizsgálata. In: *Ethnographia*, (1978) 89. 230–243.

Andrásfalvy

1980 Andrásfalvy Bertalan: Néprajzi csoportok, kistáj és régió. In: *Népi kultúra-népi társadalom XI-XII*. Budapest, Akadémiai, 1980. 39–58.

Andrásfalvy

- 1982 Andrásfalvy Bertalan: Die Stellung der Frau in verschiedenen ethnischen Gruppen in Baranya. In: Szerk.: Vlasta Domacinovic: *Die Frau in der bauernkultur Pannoniens*. Zagreb, Društvo, 1982. 151–156.

Andrásfalvy

- 1987 Andrásfalvy Bertalan: Die kulturelle Anpassungsprozess der Donauschwaben. In: *Suevia Pannonica. Archiv der Deutschen aus Ungarn* (1987) 5. sz 18–32.

Balogh – Gunszt

- 2015 Balogh János – Gunszt Andrea *Tűzet viszek. Táncagyományok és táncos népszokások a történelmi Baranyában I.* Pécs, Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztály, 2015.

Borsos

- 2011 Borsos Balázs: *A magyar népi kultúra regionális struktúrája I.* Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézete, 2011.

Fügedi – Varga

- 2014 Fügedi János – Varga Sándor: *Régi táncművelés egy baranyai faluban.* Budapest, MTA BTK Zenetudományi Intézet – L'Harmattan, 2014.

Kósa

- 1998 Kósa László: *Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880-1920).* Budapest, Planétás Kiadó, 1998.

Varga

- 2013 Varga Sándor: Egy hegyháti falu magyar lakosságának hagyományos táncműveléséről. *Folkszemle 2013 november.* http://folkradio.hu/folkszemle/varga_hegyhat/index.php. Letöltés: 2015. szeptember 26-án.